

Málnási Ferenc

„A szépet a nagy mellé...”

(Bölöni Farkas Sándor:

Bölön, 1795. december 14. — Kolozsvár, 1842. február 3.)

Kazinczy Ferenc kívánta ezt egy erdélyi írónak, műfordítónak, a későbbi utazónak, művelődésszervezőnek, Bölöni Farkas Sándornak, aki egyetlen könyvével „jótékony erkölcsi forradalmat idézett elé az eszmékben, a politikai és társadalmi viszonyok felfogásában” (Jakab Elek).

Bölöni Farkas műve, az *Utazás Észak Amerikában* (Kolozsvár, 1834), üdítő forrása, kézikönyve, a polgári eszmék enciklopédiája lett a reformkor politikusainak. Hatott Wesselényire, Széchenyire, Kossuthra is.

Bölöni Farkas tervezett keleti útja helyett Béli Ferenc gr. kísérőjeként Nyugatra és az Egyesült Államokba jutott el, 1830 novemberében Kolozsvárról Pozsony és Bécsen át Franciaországba, innen Belgiumba, Hollandiába és Nagy-Britanniába érkeztek. (Bölöni írt először magyarul Skóciáról és Írországról). Atkelve az óceánon, nyolcvan napot töltöttek az Újvilágban, s 1833-ban érkeztek haza...

Az 1834-ben megjelent *Utazás...* egy évvel Tocqueville híres műve: *Az amerikai demokrácia* előtt jelent meg. Bölöni részletesen beszámolt a könyvtárakról, az iskolákról, az állam intézményeiről, az akkor újdonságnak számító vasútról, a nagy csatornaépítésekről, a városok keletkezéséről, lelkesen írt az amerikai demokráciáról, a sajtó- és a vallásszabadságról, a nyelvi és nemzeti sokféleségről, az egyenjogúságról, a hatalmi ágak szétválasztásáról, de elragadtatva írt a Niagara-vízesésről... A korabeli olvasók Bölöni Farkas könyvében olvashatták először az amerikai alkotmány és a Függetlenségi Nyilatkozat fordítását...

Bölöni Farkas Sándort Amerikában lenyűgözte a fejlődés rendkívül gyors üteme, amelyet nem korlátoznak a feudalizmus kötöttségei: „...a papság nem formál státust, nincs állandó katonaság! Nincs privilégium, nemesség! Nincsenek titulusok, ordók, céhek! Nincs titkos politia!..., hol a törvények mindennek egyforma juszt adnak..., hol az igazgatás a társasági élet elvein alapul s semmi mysteriumra nincs szüksége, hol minden ember szabadon gondolkodhat és szólhat, s Istenét elméje meggyőződése s lelkiismerete sugallati szerint szabadon tiszteheti...” Bölöni a látottakat sűrűn összehasonlítja a hazai állapotokkal, börtö-

nök, iskolák, katonaság, államigazgatás, vallás, újságok stb. — mind alkalmas arra, hogy rámutasson a kétféle társadalmi rendszer óriási különbségére... A mű a francia forradalom elveinek megvalósulásaként tekint a fiatal Amerikára, az ott tapasztaltakat a szerző egybeveti a hazai korlátozott fejlődéssel, az elavult társadalmi berendezkedéssel... Éleslátására jellemző, hogy észrevette a negatívumokat is, írt az indiánok helyzetéről és a feketék rabszolgaságáról is.

Bölöni Farkas Sándor könyvét ma már más háttérismerettel olvashatjuk. A XX. századi, egy háborúkat ránk szabadító, fasiszta, majd egy félresikerült szocialista-kommunista rendszert is kipróbálva, egy polgárosult (?) társadalmi köztársaságban élve, még mindig a lemaradás tényét állapíthatjuk meg a mai Amerikával és a mai nyugati államokkal szemben. Egy XXI. századi demokráciát építgetünk, annak ízeit kóstolgatjuk, konkrét tényeit kényszerűen elfogadva, elutasítva, módosítgatva — egy egész Európát beborító gazdasági válság közepette próbálunk haladni, előre, jobbra-balra?

Miért emlékezünk, kell emlékeznünk Bölöni Farkas Sándorra?

A vagyontalan unitárius székely nemes a kolozsvári unitárius kollégiumban tanult, majd jogot végzett, Wesselényi Miklós joggyakornoka, Kölcsey, Széchenyi rajongó híve, íróként és műfordítóként is kitűnt, akit Kazinczy Ferenc is buzdított: „Hullj térdre, lelkes ifjú, s mondd az ígét: A szépet a nagy mellé! Már repülsz?”

Bölöni kezdeményezésére Kolozsvárott Nemzeti Casino alakult, majd az ő javaslatára indult meg a *Vasárnapi Újság* című néplap, Brassai Sámuel szerkesztésében. Olvasókört szervezett, a Kolozsvári Nemzeti Színház titkára, kutatta Erdély múltját, és Bod Péter, Bessenyei György, Batthány Ignác, Aranka György gondolatait folytatva, Döbrentei Gábor *Erdélyi Múzeum* című tudományos folyóiratának megindulása nyomán, a Magyar Tudós Társaság példáját követve tervezetet készített, amelyben határozottan és tudatossággal felvetette az Erdélyi Nemzeti Múzeum országos jellegű megalakításának szükségességét. Kezdeményezése eredménnyel járt — sajnos nem érthette meg —, 1859-ben megalakult az Erdélyi Múzeum-Egyesület.

Jakab Elek, Kővári László, Kiss Ernő után Hatvany Lajos emlékezett Rá, címében jelképes könyvével (*Egy székely nemes, aki felfedezte a demokráciát*, Budapest, 1934.) Jancsó Elemér irodalomtörténeti tanulmánnal (*Bölöni Farkas Sándor élete és munkássága*, 1942), és forráskiadvánnyal gazdagította a Bölöniről szóló irodalmat. Cs. Bogáts Dénes, Faragó József, Izsák József, Csetri Elek, Benkő Samu tanulmányai, könyvei mellett Mikó Imre *A bércre esett fa* (Bölöni Sándor életregénye, 1969) ma is élvezetes olvasmány az erdélyi nagyjainkra emlékezők számára.

A fiatalon elhunyt Bölöni Farkas örököséül az Unitárius Egyházat és egykori, Unitárius Kollégiumát jelölte meg, közel félezer kötetes könyvtára — irodalmi alkotások, politikai művek, szótárak, lexikonok — ma is a tanulni vágyó diákok számára hozzáférhető. Bölöni Farkas Sándorral együtt valljuk, hogy kell a nevelés, „az értelmesedés” iskolája, Bölönben nevét viseli az Általános Iskola, Bölöni

Farkas Sándor Alapítvány alakult azzal a céllal, hogy a szülőföld kulturális életének folytatását biztosítsa: Bölöni Napok, Erdővidéki Gyermektalálkozó, Őrszemek a természetben — Gyermektábor, és a Bölöni Figyelő című kiadvány mellett a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem keretében Bölöni Farkas Sándor Szakkollégium emlékeztet a demokrácia megszállottjára.

Kazinczy Ferenc, aki nem érthette meg az *Utazás Észak Amerikában* megjelenését, a fiatal íróról így nyilatkozott: „Prózája kimondhatatlan szép. Nekünk ebben Schillerünk nevedik.” Így emlékezzünk mi is a bölöni unitárius templom előtt, a Jecza Péter készítette szobornál, a nevét viselő iskolában, s Kolozsváron, a Házsongárdban, síremlékénél...

Kazinczy Ferenc

Bölöni Farkas Sándorhoz

Ragyogó futással kezded a futást
Olympiádnak sikjain, s a tömött
Sokaság paeant kiált a nagy merőnek.
Hova futsz? Megállj! itt az Euripidész
Hermája, s a Göthéé; s itt közöttök
A hármas istennek szent szobra kél.
Hullj térdre, lelkes ifjú, s mondd az ígét:
„A szépet a nagy mellé!” Már repülsz?
El, el a határig! Vár a hő siker!
